

Magdalena Rządowolska, Agata Walczak-Niewiadomska

**PROFESOR HANNA TADEUSIEWICZ
JAKO REDAKTOR
„SŁOWNIKA PRACOWNIKÓW KSIĄŻKI POLSKIEJ”**

Ponad 40 lat kariery naukowej prof. Hanny Tadeusiewicz naznaczone było nieustannym staraniem o przybliżanie zainteresowanym dziejów ludzi i zagadnień związanych z historią książki polskiej. Badaczka dbała o pamięć osób, które tę historię tworzyły, czemu dawała wyraz przygotowując liczne publikacje i podejmując inicjatywy naukowe. Będąc cenionym w kraju autorytetem w zakresie biografistyki księgoznawczej, proszona była wiele razy o kierownictwo i wsparcie merytoryczne projektów o charakterze biograficznym i bibliograficznym.

Doświadczenie, wykorzystywane podczas pełnienia przez wiele lat funkcji redaktora największego w Polsce i unikatowego na skalę światową słownika biograficznego „ludzi książki”, zdobywała w Bibliotece Uniwersyteckiej w Łodzi, gdzie od 1964 r. związana była z pracami redakcyjnymi prowadzonymi nad *Słownikiem pracowników książki polskiej*. Dzieło to tworzone było już od pierwszych lat po II wojnie światowej, początkowo z inicjatywy Adama Łysakowskiego w łódzkim Państwowym Instytucie Książki, następnie w Bibliotece Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu i innych, niezależnych od siebie bibliotekach uniwersyteckich w Polsce. Do powstałego wówczas zespołu łódzkiego dołączyła mgr Hanna Tadeusiewicz – absolwentka filologii polskiego Uniwersytetu Łódzkiego, później doktor nauk humanistycznych w zakresie bibliologii i bibliotekarka. Dnia 1 października 1965 r. otrzymała etat udzielony BUŁ specjalnie na potrzeby intensywnie prowadzonych prac nad *Słownikiem*. Została współpracowniczką dr Ireny Treichel, która w latach 1961-1987 kierowała tym badawczym i wydawniczym przedsięwzięciem. Odkąd główną siedzibą Komitetu Redakcyjnego i Redakcji Słownika Pracowników Książki Polskiej stała się Biblioteka Uniwersytecka w Łodzi, prof. Hanna Tadeusiewicz uczestniczyła we wszystkich pracach autorskich, redakcyjnych i technicznych prowadzących do wydania pierwszego tomu słownika.

Dziesięć lat po ukazaniu się drukiem wykazu haseł (propozycji biogramów do opracowania)¹ wydano tom podstawowy *Słownika*², którego zawartość i rola, jaką pozycja ta odgrywała w badaniach księgoznawczych, historycznych, literackich i regionalnych została wysoko oceniona. Zauważone i wypunktowane przez recenzentów mankamenty tomu zostały uzupełnione i poprawione w wydany w 1986 r. Suplemencie. Prace nad nim prowadziły w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego jego redaktorki dr Irena Treichel i dr Hanna Tadeusiewicz oraz członkowie Komitetu Redakcyjnego z Gdańska, Krakowa, Lublina, Poznania, Torunia, Warszawy i Wrocławia.

Po śmierci redaktor Ireny Treichel w 1987 r. przedsięwzięcie kontynuowano zgodnie z jej założeniami. Prace przez kilka lat prowadził dr Jerzy Tynecki, po jego śmierci w 1992 r. redakcję i kierownictwo powołanej przez Rektora UŁ Pracowni *Słownika Pracowników Książki Polskiej* powierzono prof. dr hab. Hannie Tadeusiewicz. Uzyskała ona wówczas zgodę Rektora UŁ na przeniesienie Pracowni SPKP, ze struktur Biblioteki Uniwersyteckiej, do Katedry Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UŁ, gdzie działa do dziś. Podjęta na nowo działalność Redakcji w składzie Hanna Tadeusiewicz, Bogumił Karkowski, Jadwiga Konieczna i Magdalena Kwiatkowska zaowocowała opracowaniem i wydaniem w 2000 r. przez Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich w serii „Nauka – Dydaktyka – Praktyka” (t. 39) Suplementu II pod red. H. Tadeusiewicz przy udziale Bogumiła Karkowskiego³.

W 2006 r. profesor Hanna Tadeusiewicz wraz z zespołem Pracowni SPKP, do którego dołączyły Magdalena Rzadkowolska i Agata Walczak-Niewiadomska (sekretnarz Pracowni), przystąpiła do prac nad przygotowaniem Suplementu III *Słownika pracowników książki polskiej*. Zwróciła się do instytutów i katedr informacji naukowej i bibliotekoznawstwa, dyrektorów bibliotek naukowych i publicznych, stowarzyszeń wydawców, księgarzy i bibliofilów w kraju i za granicą z prośbą o nasyłanie propozycji haseł do projektowanego tomu. Podjęła starania o zapewnienie środków finansowych pozwalających na przygotowanie i druk *Słownika*. Pod jej kierunkiem powstał projekt badawczy, który wziął udział w konkursie Ministerstwa Nauki, został dobrze oceniony i skierowany do finansowania.

H. Tadeusiewicz zajmowała się selekcją nadsyłanych haseł i gotowych biogramów. Dbała, by rola Pracowni *Słownika* nie ograniczała się jedynie do prac organizacyjno-technicznych, ale wносиła do dzieła wkład merytoryczny i zachęcała do składania biogramów. Sama przygotowała 17 biogramów; 10 z nich

¹ *Słownik bibliograficzny pracowników książki polskiej. Wykaz haseł*, Łódź 1962.

² *Słownik pracowników książki polskiej*, red. I. Treichel, Warszawa-Łódź 1972.

³ *Słownik pracowników książki polskiej, Suplement II*, red. H. Tadeusiewicz, Warszawa 2000.

sygnowała własnym nazwiskiem, 7 podpisała „Zespół Redakcyjny”. Profesor H. Tadeusiewicz kierowała pracami redakcyjnymi, zredagowała 206 z 400 składających się na tom biogramów; brała udział w pracach korektorskich. Podczas spotkań z zespołem pracowni analizowała prowadzone prace redakcyjne; chętnie służyła radą i pomocą, pomagała rozstrzygać wątpliwości. W grudniu 2010 r. *Słownik pracowników książki polskiej*. Suplement III pod redakcją i ze wstępem H. Tadeusiewicz ukazał się drukiem, wydany przez oficynę Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.

Podczas ogólnopolskich konferencji naukowych apelowała o współpracę, wygłaszała referaty o roli SPKP w nauce polskiej i mówiła o pracach nad Suplementem 3. Popularyzowała ideę słownika wśród miłośników książki występując m. in. w Łódzkim Towarzystwie Przyjaciół Książki. W kwietniu 2009 r. w Katedrze Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UŁ odbyła się sesja naukowa zorganizowana wspólnie z Polskim Towarzystwem Bibliologicznym Oddział Warszawski, na temat znaczenia badań biograficznych w księgoznawstwie.

Profesor H. Tadeusiewicz kontynuowała sposób pracy wprowadzony w Pracowni Słownika przez dr Irenę Treichel, prowadziła kartoteki pomocnicze (hasła do opracowania, hasła już opracowanych, hasła zwracanych do poprawy, autorów hasła), dbała o powiększanie zasobu archiwum Słownika. Pozostała przy koncepcji indeksu dr I. Treichel, łączącego w jednym ciągu alfabetycznym instytucje i osoby; instytucje, podzielone na hasła szczegółowe („biblioteki”, „drukarnie”, „intrologatornie”, „księgarnie” i in.), uszeregowano dodatkowo według nazw miejscowości, a następnie według nazw własnych instytucji i nazwisk właścicieli.

Hanna Tadeusiewicz opracowała na potrzeby wszystkich wydanych dotąd tomów Słownika ponad 213 biogramów (tom podstawowy – 44, suplement – 124, suplement II – 35, suplement III – 10), przygotowała także teksty, które z różnych przyczyn zostały opatrzone podpisem „Redakcja”. W kręgu jej zainteresowań znaleźli się właściciele drukarni i litografii, drukarze, księgarze, założyciele, organizatorzy i fundatorzy bibliotek, ofiarodawcy książek, bibliotekarze i opiekunowie bibliotek, właściciele wypożyczalni książek, właściciele księgozbiorów, zbieracze książek, bibliofile, badacze książki, graficy książkowi i ilustratorzy. Zasoby Słownika były zawsze wykorzystywane w pracach nad *Słownikiem biograficznym Wielkopolski południowo-wschodniej*, co zostało odnotowane w wykazach źródeł do kaliskiego wydawnictwa.

Nie sposób przedstawić wszystkich not przygotowanych do Słownika przez H. Tadeusiewicz. Chcemy wskazać najciekawsze – naszym zdaniem – życiorysy, które wiążą się z prowadzonymi przez nią badaniami nad historią książki i drukarstwa. Wśród „ludzi książki” zarejestrowanych przez H. Tadeusiewicz

znaleźli się właściciel drukarni lwowskiej, notariusz i rajca miejski Andrzej Mądrowicz Potrykowski żyjący na przełomie XVI i XVII w., Antoni Tyzenhauz, podskarbi nadworny litewski, który w 1775 r. kupił drukarnię Akademicką w Wilnie i zorganizował drukarnię w Grodnie pn. „Drukarnia Jego Królewskiej Mości, Nadworna JKM, Skarbowa i Tyzenhauza” oraz założył gisernię. Z tych dochodowych typografii wychodziły podręczniki, rozprawy przyrodnicze, książki beletrystyczne, historyczne, kalendarze, ogłoszenia urzędowe, druki okolicznościowe, a także czasopisma „Gazeta Wileńska” i „Gazeta Grodzieńska”⁴. Badaczka wymienia w *Słowniku* licznych drukarzy, których aktywność zawodowa przypadała na XIX i XX w. Z grona litografów i ilustratorów wybrała m. in. działającego w I połowie XIX w. właściciela litografii warszawskiej Józefa Bruna⁵ i grafika Konstantego Brandla⁶.

W swoich notach zwróciła uwagę na księgarzy krakowskich: Jana Bajera rodem ze Śląska, Francuza Stefana Divesa czy urodzonego w ówczesnej stolicy Stanisława Malickiego, których działalność przypadła na XVI w.⁷ Nie pominęła także przedstawicieli tej profesji działających w Polsce w kolejnych wiekach.

Opracowała szereg biogramów właścicieli księgozbiorów, wśród których znaleźli się żyjący na przełomie XV i XVI w. poeta Biernat z Lublina, po którym pozostały do dziś trzy książki opatrzone własnoręcznymi podpisami⁸ i król Aleksander Jagiellończyk⁹; zbieraczy książek: pastora Krzysztofa Gereta, który w 1713 r. przyjechał do Torunia, gdzie zgromadził bogatą bibliotekę dzieł teologicznych i filozoficznych¹⁰; pisarza Juliana Ursyna Niemcewicza posiadającego w majątku Ursynów koło Warszawy księgozbiór liczący ok. 4 000 tomów, głównie z zakresu historii i literatury polskiej oraz rękopisy¹¹; Adama Ludwika Czartoryskiego – prawnuka księcia Adam Kazimierza – który opiekował się i powiększał rodzinną bibliotekę w Krakowie¹². H. Tadeusiewicz poświęciła uwagę proboszczowi sandomierskiego kościoła pw. Św. Piotra Kasprowi Cichockiemu, który część swojego księgozbioru w 1588 r. przekazał bibliotece kapituły przy kolegiacie sandomierskiej¹³. A także żyjącemu na przełomie XIX i XX w. księdzu Antoniemu Brykczyńskiemu, który ofiarował część swojego

⁴ *Słownik pracowników książki polskiej* (dalej SPKP), red. I. Treichel, Warszawa – Łódź 1972, s. 922.

⁵ SPKP. Supl., red. I. Treichel, Warszawa – Łódź 1986, s. 30.

⁶ SPKP. Supl., s. 27-28.

⁷ SPKP, s. 26, 174, 558.

⁸ SPKP. Supl., s. 21-22.

⁹ SPK. Supl., s. 11.

¹⁰ SPKP, s. 254.

¹¹ SPKP, s. 626-627.

¹² SPKP, s. 145.

¹³ SPKP. Supl., s. 37-38.

księgozbioru bibliotece Seminarium Duchownego w Płocku¹⁴; Marcinowi Radymińskiemu – opiekunowi biblioteki Kolegium Większego Akademii Krakowskiej w latach 1655-1657¹⁵.

W swojej pracy biograficznej nie zapomniała o bibliotekarzach. Sięgnęła do życiorysów: Mikołaja Mieleckiego, od 1593 r. opata klasztoru benedyktynów w Tyńcu, który podjął się reorganizacji i powiększenia klasztornej biblioteki¹⁶; Wandy Dąbrowskiej (1884-1974) organizatorki bibliotekarstwa powszechnego w Warszawie w okresie 20-lecia międzywojennego, redaktorki „Bibliotekarza” i aktywnego członka Związku Bibliotekarzy Polskich i SBP¹⁷; pochodzącej z rodziny łódzkich księgarzy Emilii Fiszer, pracującej od lat 30-tych XX w. w Bibliotece Polskiej w Paryżu¹⁸; łódzkiej bibliotekarki Wandy Filip¹⁹.

H. Tadeusiewicz poświęciła biogramy badaczom książki, m.in. Zofii Amisenowej zajmującej się grafiką, iluminatorstwem i malarstwem miniaturowym²⁰; Irenie Treichel – kierującej redakcją *Słownika pracowników książki polskiej*²¹; Jerzemu Zathejowi – badaczowi średniowiecznych rękopisów²²; a także swoim współpracownikom z Katedry – Januszowi Duninowi i Bogumiłowi Karkowskiemu²³.

Podczas pracy nad kolejnymi tomami *Słownika pracowników książki polskiej* powstawały artykuły i komunikaty prasowe – jako naturalny element rozwoju badań nad biografistyką księgoznawczą, a także jako część promocji wydawnictwa. H. Tadeusiewicz miała znaczny udział w prezentowaniu osiągnięć zespołu redakcyjnego *Słownika*, początkowo wspólnie z Ireną Treichel, następnie zaś samodzielnie, publikując wiele tekstów na łamach najważniejszych czasopism fachowych, bibliologicznych i innych. Artykuły te można podzielić na dwa rodzaje: komunikaty informujące o postępie prac nad kolejnymi ukazującymi się częściami *Słownika* m. in. *Komunikat o Suplemencie II Słownika pracowników książki polskiej*²⁴, *Prace nad III Suplementem „Słownika*

¹⁴ SPKP, s. 92.

¹⁵ SPKP, s. 738.

¹⁶ SPKP, s. 590-591.

¹⁷ SPKP. Supl., s. 43-44.

¹⁸ SPKP. Supl., s. 55.

¹⁹ SPKP. Supl. 3, s. 75.

²⁰ SPKP, s. 8-9.

²¹ SPKP. Supl. 2, red. H. Tadeusiewicz, Warszawa 2000, s. 164-165.

²² SPKP. Supl. 3, red. H. Tadeusiewicz, Warszawa 2010, s. 311.

²³ SPKP. Supl. 3, s. 67-68, 128.

²⁴ H. Tadeusiewicz, *Komunikat o Suplemencie II Słownika pracowników książki polskiej*, w: *Rozwój prowincji naszej*, red. M. Adamczyk, A. Notkowski, Kielce – Warszawa 1993, s. [347]-349.

pracowników książki polskiej”²⁵ oraz teksty wykorzystujące dane biograficzne zaczerpnięte z łódzkiego wydawnictwa m.in. *Łódź i region łódzki w „Suplemencie” do „Słownika pracowników książki polskiej” (Warszawa-Łódź 1986)*²⁶, *Udział lekarzy w rozwoju książki i bibliotek w Polsce*²⁷, *„Ludzie książki” Gdańska w „Słowniku pracowników książki polskiej”*²⁸. Profesor H. Tadeusiewicz napisała także wspomnienia o Irenie Treichel²⁹, związanej ze *Słownikiem* od drugiej połowy lat 40. XX w.

Wieloletnie doświadczenie oraz przewodniczenie przez prof. Hannę Tadeusiewicz uznanemu i cenionemu przez polskich i zagranicznych uczonych wydawnictwu, sprawiło iż badania nad biografistyką księgoznawczą rozwijają się pomyślnie, a jednym z głównych źródeł informacji o ludziach związanych z wszelkimi aspektami życia książki na terenie naszego kraju pozostaje *Słownik pracowników książki polskiej*. Hanna Tadeusiewicz przekazała 1 października 2010 r. kierownictwo Pracowni SPKP w ręce dr Magdaleny Rzadkowolskiej, wciąż jednak studia biograficzne stanowią ważną część jej pracy naukowej. Pani Profesor przygotowała swoje uczennice do samodzielnej pracy nad redakcją kolejnych tomów *Słownika*. Kolejne pokolenie redaktorek zamierza kontynuować tradycje łódzkich badań nad biografistyką i rozbudowywać bezcenny warsztat informacyjny Pracowni.

Magdalena Rzadkowolska, Agata Walczak-Niewiadomska

**PROFESSOR HANNA TADEUSIEWICZ
AS „THE DICTIONARY OF POLISH BOOK LABOURERS” EDITOR**

The article presents the input of prof. Hanna Tadeusiewicz’s work on “The Dictionary of Polish Book Labourers”. Since 1965 she was closely associated with this project, at first working in the Library of the University of Lodz, later in the Chair of the Library and Information Science at the University of Lodz.

The paper focuses on prof. Hanna Tadeusiewicz’s impact on every volume carried out up to now and the subjective literature created by her during over 40 years.

²⁵ Taż, *Prace nad III Suplementem „Słownika pracowników książki polskiej”*, w: *Bibliologia. Problemy badawcze nauk humanistycznych*, red. D. Kuźmina, Warszawa 2007, s. 396.

²⁶ Taż, *Łódź i region łódzki w „Suplemencie” do „Słownika pracowników książki polskiej” (Warszawa-Łódź 1986)*, „Listy Bibliofilskie” 2000, s. 121-125.

²⁷ Taż, *Udział lekarzy w rozwoju książki i bibliotek w Polsce*, „Zeszyt Naukowy Kaliskiego Towarzystwa Lekarskiego” 1999, s. 90-106

²⁸ Taż, „*Ludzie książki*” *Gdańska* w „*Słowniku pracowników książki polskiej*”, „*Libri Gedanenses*” T. 13/14 1997, s. 211-217.

²⁹ Taż, *Irena Treichel jako redaktor Słownika pracowników książki polskiej*, „*Przegląd Biblioteczny*” 1989, z. 2, s. 101-105.